

K R O N I K A

**Bohemistyka śląsko-zagłębiowska
na Uniwersytecie Śląskim po 52 latach**

Bohemian Studies in Silesia and Zagłębie at the University of Silesia after 52 years

DARIUSZ TKACZEWSKI

Uniwersytet Śląski w Katowicach
<https://orcid.org/0000-0001-9622-4161>
E-mail: dariusz.tkaczewski@us.edu.pl

ROBERT KAJSTURA

Uniwersytet Śląski w Katowicach
<https://orcid.org/0009-0000-6260-7957>
robertkajstura@wp.pl

Abstract: The paper entitled *Bohemian Studies in Silesia and Zagłębie at the University of Silesia after 52 years* describes the history and current status of Czech philology (Bohemistics) at the University of Silesia in Katowice. The authors discuss the beginnings of Slavonic studies in Katowice, the development of Czech studies at the university, the organisational changes affecting local Bohemistics, and its present condition, as well as the prospects and uncertainties surrounding its future. In addition to formal and organisational issues, the authors also devote attention to past and current research in the field of Czech philology conducted at the University of Silesia, and to researchers who have made significant personal contributions to the development of the research centre. The article is also supplemented with a view of Czech studies in Sosnowiec from an active student's perspective.

Bohemistyka, 2026 (2) © The Author(s). Published by: Adam Mickiewicz University in Poznań. Open Access article, distributed under the terms of the CC Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International licence (BY-NC-ND, <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Abstrakt: Artykuł pt. *Bohemistyka śląsko-zagłębiowska na Uniwersytecie Śląskim po 52 latach* przedstawia historię i obecny status filologii czeskiej (bohemistyki) na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Autorzy artykułu opisali początki katowickiej pracowni slawistycznej i rozwój studiów języka czeskiego na tym uniwersytecie, zmiany organizacyjne dotyczące bohemistyki oraz jej stan współczesny, a także perspektywy i niepewności dotyczące jej przyszłości. Poza kwestiami formalnymi i organizacyjnymi autorzy uwagę poświęcili także badaniom naukowym z zakresu filologii czeskiej prowadzonym obecnie lub w przeszłości na Uniwersytecie Śląskim i naukowcom, którzy osobiście wnieśli – lub nadal wnoszą – ogromny wkład w rozwój ośrodka. Artykuł dopełnia ponadto spojrzenie na sosnowiecką bohemistykę z perspektywy aktywnego studenta.

Keywords: Bohemian studies, Katowice, Sosnowiec, Silesia, glottodidactics

Słowa kluczowe: bohemistyka, Katowice, Sosnowiec, Śląsk, glottodydaktyka

Wstęp

Czas płynie nieubłaganie, jak w kontekście naszych osobistych losów, tak i w historii instytucji i uczelni. Przy kolejnych rocznicach naszych urodzin i ważnych wydarzeń z życia sięgamy pamięcią wstecz, przywołujemy wspomnienia i osoby bliskie oraz wyciągamy wnioski i podejmujemy wyzwania na przyszłość. Podobnie jest z rocznicami powstania zasłużonych placówek naukowych i edukacyjnych, w tym wypadku macierzystej slawistyki i bohemistyki na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Jako wychowankowie i absolwenci bohemistyki na śląsko-zagłębiowskiej uczelni — profesor UŚ i najstarszy obecnie wykładowca-bohemista i słowacysta¹ oraz student V (II SS2) roku i magistrant² – autorzy postarają się być kronikarzami rzetelnymi, jako że ten pierwszy po raz trzeci relacjonuje jej losy, na 25- i 30-lecie (Tkaczewski, 2002, 2008), a obecnie ponad półwiecze, ten drugi zaś opisuje ją przez pryzmat doświadczeń najmłodszych adeptów filologii czeskiej.

We wstępie należy omówić problemy nazewnicze dotyczące naszej placówki, bowiem celowo używamy nazwy „śląsko-zagłębiowska bohemistyka”, gdyż w 2026 r. swoją 52. rocznicę – poza bohemistyką – obchodziła także „śląsko-zagłębiowska slawistyka” (czy lepiej „katowicko-sosnowiecka” lub „górnosłaska”³, a może optymal-

¹ Dariusz Tkaczewski — profesor uczelni związany z bohemistyką na UŚ od 43 lat, czyli 5 lat studiów i prawie 38 pracy naukowej i dydaktycznej.

² Robert Kajstura — absolwent studiów licencjackich w 2024 r. i magisterskich w 2026 r., kandydat na studia doktoranckie.

³ Katowice jako najbardziej wschodnia stolica Górnego Śląska są główną siedzibą Uniwersytetu Śląskiego, chociaż na etapie powstania naszej Uczelni, w latach 60. i 70., z przyczyn politycznych i społecznych decydenci partyjni obawiali się dużych skupisk/kampusów studenckich w stolicy GOP, w wyniku czego z biegiem lat Uniwersytet Śląski dorobił się kolejnych siedzib/wydziałów lub filii w Cieszynie, Chorzowie i Rybniku i Sosnowcu, jednak „śląskość” tego ostatniego miasta trudno udowodnić i obronić naukowo, gdyż Sosnowiec należy do regionu Zagłębia Dąbrowskiego...

nie „usiowska”), której trzonem od początku były studia zorientowane na naukę języka i kultury czeskiej, najpierw w połączeniu ze słowacystyką w ramach filologii czechosłowackiej, a później – w konsekwencji „aksamitnego rozvodu” Czech i Słowacji – niezależnie jako filologia czeska. Najwyższy czas na wspomnienia wydarzeń i osób, które odcisnęły swe piętno na jej dziejach.

Dla bohemistyki na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach rok 2024 stanowił ważny kamień milowy, bowiem oznaczał 50. rocznicę jej funkcjonowania, pełne pół wieku intensywnych badań nad językiem i kulturą Czech i niezliczone rzesze studentów, którzy choćby przejściowo uczyli się na temat naszych południowych sąsiadów w murach tejże uczelni.

Przeszłość

Myśl o utworzeniu pracowni slawistycznej w regionie śląsko-zagłębiowskim zrodziła wraz z powołaniem Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (wcześniej – do 1969 r. – WSP oraz filia UJ), a następnie Instytutu Filologii Obcych UŚ. Za wzrost zainteresowania problematyką bohemistyczną w regionie śląsko-zagłębiowskim w XX w. odpowiadać mogło powołanie jeszcze w 20-leciu międzywojennym Konsulatu Generalnego Republiki Czechosłowackiej w Katowicach, a później, w latach siedemdziesiątych, rozwój ruchu turystycznego (wynikający z nowych ułatwień w przekraczaniu granicy), bezpośrednia współpraca zakładów przemysłowych i instytucji kultury oraz możliwość odbioru telewizji czechosłowackiej na południu Polski. W owym czasie osoby zainteresowane Czechosłowacją i zagadnieniami bohemistycznymi mogły w Polsce rozwijać swe pasje na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie lub na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie ośrodki slawistyczne (w tym bohemistyczne) działały już od lat przedwojennych i gdzie badania oraz dydaktykę prowadzili wybitni polscy eksperci/autorytety, jak np.: prof. dr hab. Zdzisław Stieber, prof. dr hab. Franciszek Ślawski (1916–2001), prof. dr hab. Teresa Z. Orłoś (1930–2009) czy prof. dr hab. Janusz Siatkowski (1929–2025).

Slawistyka na Uniwersytecie Śląskim powstała ostatecznie w połowie lat 70. Faktycznym inicjatorem i twórcą filologii słowiańskiej na UŚ był wybitny polski językoznawca oraz anglista i slawista prof. dr hab. Kazimierz Polański, który – przy pomocy innych neofilologów i slawistów – stworzył założenia programowe i zaplecze dydaktyczne do naboru na pierwszy rok filologii słowiańskiej, a właściwie filologii czeskiej, która rozpoczęła swą działalność w 1974 r. Dopiero dwa lata później, tj. w 1976 r., utworzono w ramach śląsko-zagłębiowskiej slawistyki pierwszą grupę nie-bohemistyczną: serbsko-chorwacką. Od tej pory przez ponad 10 lat bohemistyka pod postacią tzw. filologii czechosłowackiej (w której język i kultura Czech dominowały nad zagadnieniami słowacystycznymi) funkcjonowała na Uniwersytecie Śląskim ja-

ko jedna z dwóch głównych grup slawistycznych obok jugoslawistyki. W roku akademickim 1988/89 utworzona została po raz pierwszy grupa z językiem słowackim jako pierwszym językiem kierunkowym, prowadząc do oddzielenia słowaczystyki od bohemistyki, a od 1991 r. – ze względu na sytuację polityczną na Bałkanach – ogólne studia jugoslawistyczne zostały zastąpione studiami poszczególnych literatur i kultur południowosłowiańskich. Początki slawistyki na UŚ i kierunki jej rozwoju nierozdzielnie powiązane były też z dostępnością i pracą lektorów języków obcych, dzięki którym studenci oprócz intensywnej nauki swoich pierwszych języków mogli brać również udział w zajęciach z innych języków słowiańskich, m.in. języka bułgarskiego (już od 1974 r.), języka macedońskiego czy języka słoweńskiego. Do dziś jednak rdzeniem studiów slawistycznych na UŚ pozostają bohemistyka oraz kroatystyka (wyodrębniona w 1992 r. z jugoslawistyki).

Pod względem organizacyjnym bohemistykę ujmowano początkowo w ramach Instytutu Filologii Obcych Uniwersytetu Śląskiego jako tzw. Zakład Filologii Słowiańskiej. W 1980 r. Zakład Filologii Słowiańskiej przekształcony został przez doc. dr hab. Włodzimierza Piankę, ówczesnego dyrektora slawistyki na UŚ, w Katedrę Filologii Słowiańskiej, w której strukturę weszły dwa nowopowstałe zakłady: Zakład Językoznawstwa Słowiańskiego i Zakład Literaturoznawstwa Słowiańskiego. Trzon kadry naukowej i dydaktycznej stanowili wówczas slawiści-bohemiści wywodzący się z UJ oraz UW. W następnych latach kadre tę wzmacniać zaczęły również pierwsze generacje absolwentów slawistyki na UŚ.

Kolejne istotne zmiany organizacyjne zaszły w 1990 r., kiedy Katedra Filologii Słowiańskiej przekształcona została w Instytut Filologii Słowiańskiej przez prof. dr hab. Emila Tokarza. W ten sposób zoptymalizowana została struktura sosnowieckiej slawistyki, co w kolejnych latach zaczęło wywierać bezpośredni wpływ na jakość kształcenia nowych bohemistów na Uniwersytecie Śląskim. Zmiany wprowadzone przez ówczesnego dyrektora IFS UŚ zapoczątkowały dynamiczny rozwój bohemistyki m.in. poprzez zatrudnianie nowych naukowców-specjalistów (w tym również gościnnych) oraz podniesienie limitu przyjęć. Zwiększeniu uległ dzięki temu potencjał naukowy i dydaktyczny tutejszego ośrodka bohemistycznego.

Za przełomowy uznać należy również 1995 r., w którym wprowadzono po raz pierwszy podział na trzyletnie studia licencjackie i dwuletnie studia magisterskie, w tym z językoznawstwa stosowanego o specjalności bohemistycznej. Przez kolejne lata istniały w związku z tym dwa równoległe sposoby kształcenia bohemistów na UŚ – *stricte* filologiczne studia bohemistyczne oraz translatoryczne studia językoznawstwa stosowanego o specjalności bohemistycznej. W owym czasie na śląsko-zagłębiowskiej slawistyce funkcjonował jednocześnie ścisły system rotacyjny, w wyniku którego dane specjalności, w tym bohemistyczna, nie były otwierane na każdym roku. Na początku nowego stulecia, w roku akademickim 2001/2002, nawet mimo trud-

nych warunków lokalowych, filologię czeską w UŚ studiowało na I roku około 60 osób, a wszystkich studentów slawistyki było niemal 300. Dla porównania, obecna grupa zajęciowa z języka czeskiego liczą średnio 5–10 osób, a łączna liczba studentów bohemistyki w roku akademickim 2025/2026 (wg danych z USOS UŚ) wynosi prawie 40 osób na studiach licencjackich i 12 na magisterskich (z łącznej liczby 90 + 25 studentów slawistyki). Niepokoi obserwowane także na UŚ zjawisko *drop out*, czyli porzucania nauki lub studiów⁴.

Ze wspomnianymi wyżej trudnościami lokalowymi, które utrudniały i ograniczały stosowanie nowoczesnych technik dydaktycznych, slawistyka na UŚ pożegnała się w 2008 r., kiedy przeniesiona została ona do nowego budynku przy ulicy Grotaroweckiego 5 w Sosnowcu, którego budowę z pomocą dotacji MNiSW i UE sfinansował Uniwersytet Śląski, Województwo Śląskie i miasto Sosnowiec. Wcześniej tutejsi slawiści i bohemiści zmuszeni byli do funkcjonowania w starej siedzibie IFS UŚ przy ul. Żytniej 12 w Sosnowcu, która nie gwarantowała stosownych warunków dydaktycznych i socjalnych studentom oraz pracownikom. W nowoczesnym obiekcie śląsko-zagłębiowska slawistyka (wraz z kilkoma mniejszymi kierunkami, m.in. filologią germańską i filologią romańską) ma swoją siedzibę do dziś.

Od początku istnienia naszej filologii słowiańskiej slawiści-bohemiści związani z tym ośrodkiem zajmowali się całym spektrum badań powiązanych z problematyką bohemistyczną, a szczególnie kwestią polsko-czeskich związków kulturowych na płaszczyźnie językowej i literackiej. Badania językoznawcze oscylowały m.in. wokół słowotwórstwa, składni, se mantyki, gramatyki opisowej języka czeskiego i polsko-czeskiej gramatyki porównawczej, a także leksykologii, historii i stylistyki języka czeskiego oraz socjolingwistyki. W dociekaniach literaturoznawczych przeważały badania nad historią literatury czeskiej, teorią literatury oraz problematyką translatoryczną, w tym prace poświęcone przekładowi artystycznemu oraz dwukierunkowemu tłumaczeniu konsekwentnemu i symultanicznemu.

Należy miejsce poświęcić trzeba wybitnym naukowcom, którzy osobiście wnieśli ogromny wkład w rozwój śląsko-zagłębiowskiego ośrodka, jego dorobek naukowy i pozycję w polskim środowisku slawistycznym. Na liście związanych historycznie z Uniwersytetem Śląskim slawistów-bohemistów znajdują się takie autorytety polskiej lingwistyki, jak: prof. dr hab. Halina Janaszek-Ivaničková (1931–2016), prof. dr hab. Kazimierz Polański (1929–2009), prof. dr hab. Roman Laskowski (1936–2014) oraz prof. dr hab. Mieczysław Basaj (1932–2008).

Oprócz powyższych mistrzów należy wymienić również liczne grono nauczycieli akademickich, którzy w istotny sposób przyczynili się do rozwoju IFS UŚ i kształto-

⁴ W badaniach ogólnopolskich na I roku wynosi prawie 50%, zaś na latach starszych do 10%.

wali śląsko-zagłębiowską bohemistykę, nadając jej kierunek, jaki znamy. Są wśród nich m.in. prof. dr hab. Jacek Baluch (1940–2019), prof. dr hab. Witold Nawrocki (1934–2013), prof. dr hab. Danuta Rytel-Kuc, dr. hab. prof. UŚ Anna Bluszcz (1950–2009), dr. hab. prof. UŚ Józef Zarek, dr. hab. prof. UŚ Lucyna Spyryka, dr. hab. prof. UŚ Mariola Szymczak-Rozlach oraz prof. dr hab. Joanna Czaplińska, dr. hab. prof. PAN Krystyna Kowalik, dr. hab. Anna Car, dr. Czesław Caputa, dr. Jan Dutkowski, dr. Dorota Żygadło-Czopnik, dr. Izabela Mroczek i dr. Łukasz Godecki. Niektórzy z nich dalej działają w innych placówkach bohemistycznych.

Nie można zapomnieć też o znakomitych lektorach, bez których nauczanie języka czeskiego nie byłoby możliwe. Od 1980 r. na UŚ pracowało w sumie chronologicznie 16 lektorów języka czeskiego (w latach): PhDr. Stanislav Dvořák (1980–1984), doc. PhDr. Petr Poslední (1984), prof. PhDr. Jiří Černý (1984–1986), prof. PhDr. Jiří Fiala (1986), PhDr. Věra Svobodová (1986–1988), PhDr. Jaroslav Reska (1988–1998), mgr. Jolanta Najderová (1998–2003), PhDr. Petr Komenda (2003–2004), mgr. Renata Jurčová (2004–2005), PhDr. Jitka Ryndová (2005–2008), doc. PhDr. Eva Pallasová (2008–2012), mgr. Radek Jeřábek (2012–2016), mgr. Karolína Dohnalová (2016–2019), PhDr. Lenka Vávrová (2019–2022), mgr. Adéla Dvořáková (2022–2024), mgr. Gabriela Kučerová (2024–2025), mgr. Adéla Dvořáková (2025–2026).⁵

Poza działalnością naukowo-dydaktyczną pracowników nie można zapomnieć również o wkładzie studentów w rozwój bohemistyki. W roku 1987 powstało Koło Naukowe Słowistów, które w roku 2000 przemianowano na KNS „Światowid”. Członkowie Koła od początku jego istnienia brali udział w konferencjach naukowych i ogólnopolskich imprezach bohemistycznych, a w roku 2001 byli głównymi organizatorami IV Ogólnopolskich Dni Bohemistów na Uniwersytecie Śląskim. W latach 1999–2015 Koło nieregularnie wydawało Czasopismo Młodych Słowistów *Noviny Slawia* (ISSN 2083-6627), pierwotnie w wersji papierowej, a później internetowej⁶.

Współczesność

Ostatnie gruntowne zmiany organizacyjne dotyczące śląsko-zagłębiowskiej slawistyki miały miejsce w 2019 r., kiedy w wyniku kompleksowej reorganizacji UŚ przestał istnieć Instytut Filologii Słowiańskiej, a pracownicy slawistyki przeniesieni zostali do dwóch odrębnych instytutów: Instytutu Językoznawstwa lub Instytutu Literaturoznawstwa Wydziału Humanistycznego UŚ, co spowodowało atomizację śro-

⁵ Najdłużej, bo aż 10 lat, funkcję lektora języka czeskiego na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (Sosnowcu) sprawował PhDr. Jaroslav Reska (1932–2014).

⁶ Najdłużej, bo aż 12 lat (1997–2008) animatorem działań i opiekunem naukowym KNS „Światowid” był autor – Dariusz Tkaczewski.

dowiska slawistycznego, rozmycie się dorobku naukowego bohemistów w nowych instytutach-molochach i zanik rozpoznawalności slawistów na arenie Uczelni, na co skarżą się pracownicy naukowcy i studenci, ale i partnerzy z zagranicy. Niestety inicjatywy powrotu czy przywrócenia dawnego *status quo* samodzielnego instytutu slawistyki (w tym bohemistyki) na UŚ zakończyły się niepowodzeniem.

Planowe zajęcia dydaktyczne na filologii czeskiej UŚ składają się wspólnie z praktycznej nauki języka (z lektorem), gramatyki opisowej, historii literatury czeskiej oraz zajęć poświęconych przekładowi (w tym różnym formom przekładu ustnego, pisemnego oraz audiowizualnego). Na poszczególnych etapach cyklu, w odpowiednich semestrach, studenci biorą także udział w zajęciach poświęconych analizie słowiańskich tekstów kultury, teorii przekładu, stylistyce języka i dialektologii, historii i rozwojowi języka czeskiego czy kulturze Słowian zachodnich, a także w różnych innych zajęciach poświęconych kwestiom językoznawczym lub literaturoznawczym w ogólnym ujęciu, jak na przykład socjolingwistyka, komunikacja międzykulturowa, teorie językoznawcze itp. Oprócz języka czeskiego studenci bohemistyki wybierają też jeden z dostępnych drugich języków kierunkowych (obecnie słoweński i macedoński) oraz lektorat z języka zachodnioeuropejskiego.

Uniwersytet Śląski w Katowicach współpracuje naukowo z wieloma czeskimi ośrodkami uniwersyteckimi, m.in. w Brnie, Hradcu Králové, Ołomuńcu, Ostrawie, oraz oczywiście Pradze. Dzięki umowom bilateralnym i stypendialnym oraz projektom międzynarodowym możliwe jest prowadzenie badań w czeskich ośrodkach i odbywanie studiów językowych oraz stażów na czeskich uczelniach, zarówno przez pracowników naukowych, jak i przez studentów. Bardzo udany był polsko-czesko-macedoński projekt BIP pt. *Towards Modern Slavic Studies* prowadzony w latach 2021–2023 przez slawistykę UŚ, UO i UCiM w Skopje, autorstwa dr. prof. UŚ Małgorzaty Kalitę i dr. Joanny Derdowskiej. Od 2014 r., pod patronatem Ústavu jazykové a odborné přípravy UK w Pradze, ośrodek bohemistyczny na UŚ przeprowadza corocznie egzaminy i certyfikację znajomości języka czeskiego według standardów *Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego*, który opracowała Rada Europy.

Pod względem badawczym ostatnie, współczesne dokonania śląsko-zagłębiowskich bohemistów związanych z UŚ określić można jako interdyscyplinarne, gdyż czerpią oni z wielu metodologii i podejmują badania nawiązujące do mnogich zagadnień i kontekstów. Ich pokłosem stały się monografie, spośród których wymienić należy trzy prace dr. hab. prof. UŚ Dariusza Tkaczewskiego, *Czeska reklama telewizyjna i jej język* (2005), *Mechanizmy wpływu społecznego i manipulacja językowa – czeskie przypadki* (2010) oraz *Ottův slovník naučný na tle czeskiej tradycji leksyko-graficznej: encyklopedia – twórcy – język* (2013), a także poświęcone tematowi językowego obrazu świata, frazeologii i translacji opracowania dr. hab. prof. UŚ Lubomíra Hampla: *Świat awifauny V w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego*.

Żuraw i struś (2020) oraz *Świat awifauny VI w polskich i czeskich przekładach Pisma Świętego – wróbel* (2024). W dorobku naukowym ciągle aktywnych bohemistów związanych z Uniwersytetem Śląskim znajdują się oprócz monografii naukowych także liczne artykuły naukowe wyżej wymienionych poświęcone bohemistyce i różnym jej aspektom, które publikowane są w krajowych i zagranicznych czasopismach naukowych, wśród których należy wymienić angielskojęzyczne publikacje dr Joanny Derdowskiej, np.: »Nose« and Capital. Heteronomy and autonomy in the self-presentation of literary translators from Czech to Polish as publishers (2023); *Literary postures and second languages. On Stefan Themerson and Věra Linhartová's positions in literary fields* (2024) oraz monografia dr prof. UŚ Małgorzaty Kality pt. *O wielowymiarowości współczesnego czeskiego eseju literaturoznawczego* (2013) i jej opracowania dydaktyczne (projekty CZKey i Czech Online, kurs prawnego i prawniczego języka czeskiego). Cenną inicjatywą naukową i dokumentacyjną poświęconą zagadnieniom przekładu artystycznego (w perspektywie teoretycznej, historycznoliterackiej i historyczno-kulturowej) jest wydawane na UŚ czasopismo slawistyczne *Przekłady Literatur Słowiańskich*, którego kilka numerów dokumentowało bibliograficznie literaturę czeską tłumaczoną na język polski w XX i XXI w.⁷ Na drugi plan nie zeszła również działalność studentów, którzy, tak samo jak ich starsi koledzy i poprzednicy, ciągle biorą udział w studenckich konferencjach i konkursach przekładowych, a bardziej ambitni z nich publikują pod opieką wykładowców-mentorów swoje pierwsze artykuły. Jako silny głos studentów bohemistyki nieprzerwanie funkcjonuje też Koło Naukowe Slawistów „Światowid” (obecnie pod opieką dr Katarzyny Majdzik-Papic oraz bohemistki-doktorantki mgr Katarzyny Kurowskiej), które za niedługo obchodzić będzie czterdziestą rocznicę swojego istnienia. Wartym odnotowania przedsięwzięciem corocznie organizowanym w ostatnich latach wspólnie przez pracowników i studentów filologii słowiańskiej UŚ jest Dzień Słowiański „Slavdan”, w trakcie którego na stoiskach przygotowywanych przez członków KNS „Światowid” prezentowana jest kultura, historia oraz kuchnia krajów zachodnio- i południowo-słowiańskich, co połączone jest z „dniami otwartymi” na Uczelni.

Filologia czeska na UŚ oczami studenta

Jak natomiast jawi się bohemistyka na Uniwersytecie Śląskim w połowie lat 20. XXI w. z perspektywy aktywnego studenta? Chyba pierwszym określeniem, które przychodzi na myśl, jest słowo „kameralnie”. Faktem jest, że kierunek ten pod względem swojej popularności zdecydowanie ustępuje m.in. filologii angielskiej czy

⁷ Redaktorem naczelnym jest dr hab. prof. UŚ Leszek Małczak. Strona czasopisma: <https://journals.us.edu.pl/index.php/PLS>, DOI: 10.31261/PLS.

polonistycy, aczkolwiek w istocie przynosi to wiele pozytywnych skutków. Bohemiści stają się bowiem małą i wspierającą się „rodziną”, w której każdy może czuć się komfortowo i liczyć na pomoc, niezależnie od tego, co chce osiągnąć. Kadra pracowników akademickich daje się stosunkowo łatwo poznać, a wielu wypadkach relacje między studentami i wykładowcami przeradzają się w stosunki niemalże przyjacielskie. Antagonizmów studencko-profesorskich, jakie niestety są zjawiskiem dosyć częstym w skali ogólnoakademickiej, raczej nie sposób na sosnowieckiej bohemistycie napotkać, nie licząc odosobnionych przypadków, które w skali ogólnej uznać należy raczej za anomalie.

Omawiana wyżej kameralność kierunku przekłada się też na pewnego rodzaju elitarność, dzięki której studenci zyskują dostęp do wielu interesujących możliwości dalszego rozwoju poza godzinami wpisanymi w plan zajęć. Ci studenci, których interesuje literatura, niewątpliwie zatracić mogą się w gąszczu książkowych rozważań dzięki częstym wydarzeniom kulturalnym i spotkaniom z autorami, tłumaczami i literaturoznawcami. Ci, którzy skupiają się na umiejętnościach praktycznych, skorzystać mogą z możliwości wyjazdów do Republiki Czeskiej, przy czym korzystną okolicznością jest niewątpliwie fakt, że podróż z Sosnowca do Cieszyna czy Ostrawy zajmuje raptem godzinę. Tym, którzy wykazują się zdolnościami translatorskimi lub dydaktycznymi, zdarza się otrzymywać sugestie i propozycje dotyczące staży lub praktyk. Wykładowcy ciągle przekazują też studentom informacje o wydarzeniach *stricte* naukowych, w tym krajowych i zagranicznych konferencjach. Wyjazdy takie są wspierane przez UŚ finansowo, co pozwala studentom na bardzo efektywne rozwijanie swojego warsztatu naukowego. Sam autor [R.K.] w ciągu ostatnich pięciu lat studiów mógł dzięki wsparciu Uniwersytetu wziąć udział w wielu konferencjach naukowych, zarówno miejscowych, w Sosnowcu i w Katowicach, jak też np. we Wrocławiu, a także, oczywiście, poza granicami Polski: Ostrawę czy Pragę można uznać za spodziewane kierunki, ale okazja do zaprezentowania budowanego dorobku naukowego pojawiła się i w znacznie bardziej oddalonych miejscach, jak choćby w Zagrzebiu i publikacyjnie w Skopje.

Aby nadać niniejszemu tekstowi kolorytu – a zarazem i autentyczności – należałoby jednak zwrócić też uwagę na problemy trapiące tutejszą bohemistykę. Największym jest zdecydowanie brak możliwości wyboru jednej tożsamości: choć studenci mają możliwość rozwijania się w różnych kierunkach, jeśli chodzi o aktywności ponadprogramowe, sam program nie pozwala niestety na wyraźną specjalizację. Oczywistym jest, że posiadanie szerokiej wiedzy ogólnej jest jak najbardziej pożądane, ale z drugiej strony za niefortunny uznać należy fakt, że studenci zajmujący się, przykładowo, zagadnieniami lingwistycznymi brać muszą udział w konwersatoriach poświęconych zagadnieniom literackim, które w żaden sposób nie dotyczą ich pracy (i *vice versa*). Autor zwrócić może też uwagę na niepokojący fakt,

że działalność KNS „Światowid” cechuje przez kilka ostatnich lat pewnego rodzaju marazm i rutyna. Ogólny poziom aktywności studentów też określić można jako chwiejny i wysoce zróżnicowany w zależności od grupy i roku. Warto chyba zakończyć ten podrozdział stwierdzeniem, że sukces danego kierunku zależy ostatecznie od woli samych studentów i od tego, w jakim stopniu oni sami chcą wykorzystywać możliwości, które dawane są im przez uczelnię i wykładowców.

Przyszłość i perspektywy bohemistyki na UŚ

W ciągu minionych 52 lat mury śląsko-zagłębiowskiej bohemistyki opuściło ponad 400 absolwentów. Większość z nich naukę języka czeskiego rozpoczęła od podstaw, wykazując się jednak pewną wiedzą ogólną na temat Republiki Czeskiej (lub Czechosłowacji), jej historii, a także na temat samych Czechów i ich kultury. Niektórzy mieli znajomych lub rodzinę po drugiej stronie granicy, inni interesowali się czeskim kinem, a jeszcze inni zakochali się w barwnym świecie czeskiej muzyki. Wielu studentów wybiera bohemistykę, kierując się swoimi językowymi czy kulturowymi zainteresowaniami, choć nierzadko, zwłaszcza w ostatnich latach, pojawiają się także przypadkowe osoby, które kierunek ten studiują bez przekonania, ostatecznie go porzucając. Pozostali swoje studia wspominają z często sentymentem, a Czechy, czeska kultura i język są nadal ich hobby, życiową pasją czy przynajmniej mile wspomnianą przygodą. Choć w wyniku różnych niespodzianek losu wielu absolwentów filologii słowiańskiej po studiach utraciło w zasadzie aktywny kontakt z problematyką bohemistyczną, niektórzy z nich wciąż działają aktywnie w zawodzie filologa-bohemisty. Są wśród nich członkowie polskich służb dyplomatycznych i dziennikarze, jak również pracownicy handlu zagranicznego czy turystyki. Niektórzy spełniają się w roli tłumaczy przysięgłych czy kabinowych, niektórzy tłumaczą teksty użytkowe, a inni poświęcają swój czas przekładom literatury pięknej. Nieliczni swoje życie związali na stałe z Uniwersytetem Śląskim i po ukończonych studiach doktoranckich weszli w skład grona pracowników dydaktycznych swojej *Alma Mater*.

Bazując na dotychczasowej historii, wskazać można istotne atuty filologii czeskiej na UŚ:

- tradycyjne duże jest zainteresowanie Czechami na Górnym Śląsku (podróże, kultura, zakupy) oraz spore środowisko czechofili i miłośników czeskiej kultury;
- Katowice i Sosnowiec są optymalnie położone, blisko (ok. 70 km od Czech i Słowacji), a obecna przebudowa Katowickiego Węzła Kolejowego i tworzenie nowoczesnej sieci dróg uprosi i przyspieszy podróż na południową granicę do 40–60 minut, zaś do Pragi do ok. 4 godzin;
- katowicko-sosnowiecka slawistyka/bohemistyka ma dobre i nowoczesne zaplecze lokalowe w kampusie sosnowieckim;

- kadra nauczycielska posiada wysoki poziom naukowy, dydaktyczny (ewaluacje, publikacje) i językowy (większość to tłumacze przysięgli) oraz wspierana jest przez dynamicznych lektorów z Czech;
- programy studiów slawistycznych są ciągle modyfikowane, unowocześniane i atrakcyjniane (po konsultacjach ze studentami), a nauczycielami często są bilingwalni pasjonaci bohemistyczni i nieprzeciętni goście z Czech;
- rozbudowany system wymiany akademickiej z uczelniami czeskimi („Erasmus+”, BIP);
- katowickie biblioteki akademickie (CINiBA, Biblioteka Śląska) mają bogate zasoby czeskiej literatury w oryginale i przekładach, a w regionie górnośląskim można odbierać cyfrową Telewizję Czeską (ČT) i Radio Czeskie (ČRo) w standardzie DAB oraz programy nadawców prywatnych;
- studenci poznają czeską (i słowacką) kulturę na licznych imprezach kulturalnych w regionie (np. cieszyński Przegląd Filmowy „Kino na Granicy” oraz Festiwal Teatralny „Bez Granic”), w których uczestniczyć mogą jako widzowie lub wolontariusze;
- polskie i czeskie firmy i centra logistyczne w regionie poszukują pracowników biegle znających język czeski.

Jak będzie wyglądać przyszłość śląsko-zagłębiowskiej bohemistyki? Na to pytanie odpowiedź mogą dać chyba tylko ci, od których jej los będzie zależeć. Kto wie, jakie nastaną zmiany, kiedy obecni mistrzowie odejdą, a ich miejsce zajmą nowi adepci bohemistyki. Można być oczywiście pesymistą i stwierdzić, że wyzwania, jakie stawia przed coraz mniej prestiżowymi naukami humanistycznymi współczesny świat i technologia (w tym używana coraz częściej i jakby z coraz mniejszym namysłem sztuczna inteligencja), okazały się zbyt trudne. Oczywiście istnieją także inne zagrożenia – nie tylko dla bohemistyki, ale i slawistyki – związane ze zmianami pokoleniowymi:

- trudno określić zainteresowanie maturzystów studiami humanistycznymi i językowymi na tym kierunku, gdyż malejący przyrost naturalny i kurczenie się liczby studentów na studiach filologicznych, zwłaszcza niszowych;
- potencjalny rynek dla slawistów wydaje się w miarę nasycony;
- stale obniżający się poziom wiedzy ogólnej maturzystów oraz złe pojęta inkluzja, która pochwała niepokojący infantyizm i bezradność życiową, a także poważne wady wymowy wynikające z długoletnich zaniedbań, które utrudniają studia językowe w zakresie bohemistyki (m.in. ze względu na nieumiejętność wymowy specyficznych głosek, jak [h], [ř]);
- łączenie studiów z pracą zarobkową, masowe przechodzenie studentów na tryb IOS i permanentny brak czasu na samokształcenie, lekturę i zadania domowe;

- minimalizm studiowania i brak zainteresowania studentów szeroką ofertą filologiczną, krajoznawczą i kulturalną w ramach swojej filologii;
- niepokojące tzw. zjawisko *drop out*, czyli porzucenie nauki lub studiów, które na I roku (wg. ogólnopolskich badań) wynosi prawie 50% (!);
- niestabilność rozwiązań prawnych i płacowych dotyczących nauczycieli akademickich i postępujące wypalenie zawodowe;
- w kontekście globalnym zagrożenie wojenne „ze wschodu” oraz nieobliczalne zachowanie USA, a także pojedynek gospodarczy mocarstw;
- błyskawiczny rozwój technologii informatycznych, w tym sztucznej inteligencji i automatycznych tłumaczeń słabej jakości.

Zakończenie

Od powstania bohemistyki na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach minęło już 52 lat, w trakcie których zmieniały się i upadały władze, pojawiały się nowe techniki, transformowały się paradygmaty oraz przemijały i wymieniały się generacje: każda z innym sposobem patrzenia na świat, z innymi wymaganiami i z innymi celami. A bohemistyka dalej żyje i ma się dobrze. Nawet mimo to, że „ojcowie-założyciele” tutejszej filologii czeskiej już dawno opuścili ten świat, ich wychowankowie i następcy ciągle pracują niestrudzenie, by kontynuować misję, jaką jest szerzenie wiedzy i rozwój nauki o języku czeskim, o czeskiej kulturze i o wszystkim, co Czechy definiuje. Z okazji pięćdziesiątej drugiej rocznicy bohemistyki na UŚ celebrować trzeba wszystko to, co do tej pory zostało osiągnięte, ale liczyć można przy okazji na to, że świętować będzie ona jeszcze kiedyś swoje sześćdziesiąte, osiemdziesiąte i może setne urodziny...

Literatura

- BŁASZAK, Magdalena, PYCIA-KOŚĆAK, Paulina i SOJDA, Sylwia. (red.). (2024). *Badania slawistyczne na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach*. Katowice.
- Krótką historią Uniwersytetu Śląskiego*. Pobrane 11.10.2025 z: <https://us.edu.pl/uczelnia/o-nas/historia/krotka-historia-universytetu-slaskiego>.
- TKACZEWSKI, Dariusz. (2002). 28 lat śląskiej bohemistyki. *Bohemistyka*, 2(3), 228-234.
- TKACZEWSKI, Dariusz. (2008). Współczesność i perspektywy śląskiej bohemistyki. *Bohemistyka [Prace dedykowane XIV Międzynarodowemu Kongresowi Slawistów w Ochrydzie]*, 8(1-4), 477-484.